

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2004 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2004

1

VILNIUS 2005

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2004

1

VILNIUS 2005

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:
Kražių g. 5, 01108 Vilnius
<http://www.istorija.lt>

GINTAUTAS S L I E S O R I Ū N A S

**JONO BOKIEJAUS PASIUNTINYBĖ Į MASKVĄ 1697–1699 M.
IR RUSIJOS KARINĖS INTERVENCIJOS Į LIETUVOS DIDŽIAJĄ
KUNIGAİKŠTYSTĘ 1697–1698 M. PROBLEMA**

Po 1697 m. dvigubos elekcijos prasidėjusi kova tarp Saksonijos elektoriaus Frydricho Augusto Vėtino, po karūnacijos Krokuvėje pasivadinusio Augusto II vardu, šalininkų ir Prancūzijos kandidato kunigaikščio Pranciškaus Liudviko de Conti rėmėjų ypač sustiprėjo, kai pastarasis su prancūzų karo laivų eskadra įplaukė į Baltijos jūrą. Netrukus Prancūzijos kandidatas pasirodė Gdansko reide. Tokia įvykių raida paskatino Augustą II kreiptis į Rusiją su prašymu suteikti jam karinę pagalbą, kurią jam Petras I jau anksčiau siūlėsi suteikti. Su tokiu prašymu ir atitinkamu caro Petro I įsakymu pas netoli nuo Lietuvos sienų išdėstyto Rusijos kariuomenės korpuso vadą kunigaikštį Michailą Grigorjevičių Romodanovskį buvo pasiūstas Trakų pateisėjas Jonas Bokiejus (Jan Bokiej)¹. LDK rytinių sienų link buvo pasiūsti ir karaliaus Augusto II komisarai: Liudvikas Konstantinas Pociejus (Ludwik Konstancy Pociej), Bresto pakamaris, Marcijonas Valavičius (Marcjan Wołłowicz), Mstislavlio vėliavininkas, ir Steponas Galinskis (Stefan Galiński), Mstislavlio pakamaris. Jiems buvo pavesta pasitikti į Lietuvą įžengiančius Rusijos kariuomenės dalinius ir nukreipti juos į Conti šalininkų Sapiegų ir kitų dvarus².

¹ В. Д. К о р о л ю к, Избрание Августа II на польский престол и русская дипломатия, *Ученые записки института славяноведения АН СССР*, т. 3, 1951, с. 207; J. S t a s z e w s k i, *Rokowania Krzysztofa D. Bose z „Wielkim poselstwem“ jesienią 1697 r.*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczne–Społeczne*, z. 24, Historia, 3, 1967, s. 77–92; Gintautas S l i e s o r i ū n a s, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų prorusiškos grupuotės formavimosi pradžia 1697 m., *Lituanistica*, Nr. 1(25), 1996, p. 31.

² Ten pat, p. 32; A. S. K a m i ņ s k i, *Republic vs. Autocracy: Poland–Lithuania and Russia 1686–1697*, Cambridge, Massachusetts, 1993, p. 271. A. S. Kamińskio teiginys, kad karaliaus komisarams turėjo būti perduotas vadovavimas rusų daliniams, nėra pagrįstas. Komisarų funkcijos buvo kuklesnės – nurodyti rusų karo vadams, kurie dvarai yra Augusto II šalininkų, o kurie – Sapiegų ir jų rėmėjų, bei nukreipti rusų dalinius į pastaruosius.

Šiame straipsnyje bandysime atsakyti į klausimą, ar iš tiesų buvo prieita iki Rusijos intervencijos. Istorikai, kurie anksčiau rašė apie M. G. Romodanovskio korpuso veiksmus, pavyzdžiui, Vladimiras D. Koroliukas, Janusz as Wojtasikas, o neseniai ir Andrzej us Kamiński savo monografijoje vienareikšmiškai teigė, kad taip, buvo prieita iki intervencijos³. Taip pat pamėginsime aptarti, kiek reikšminga buvo J. Bokiejaus pasiuntinybė epochoje, kai formavosi kokybiškai kitokie Rusijos santykiai su Lenkijos–Lietuvos Respublika, o konkrečiai – su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinėmis grupuotėmis, kai buvo dedami pagrindai vėliau susiklosčiusiai priklausomybei nuo Rusijos.

Straipsnis pagrįstas dokumentais, surinktais Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve bei Rusijos imperijos užsienio politikos archyve.

1. Jono Bokiejaus išsiuntimo į Maskvą 1697 m. aplinkybės

J. Bokiejaus išsiuntimo į Maskvą aplinkybes jau esame aptarę anksčiau skelbtame straipsnyje⁴. Tad dabar aptarsime tik bendriausius dalykus. Oficialus pretekstas siųsti pasiuntinybę į Maskvą buvo reikalas pranešti apie ką tik Krokuvoje įvykusį Augusto II karūnavimą. Tačiau taip susiklostė aplinkybės, kad iš karto po karūnacijos karalius buvo priverstas energingai rengtis ginkluotai kovai su savo konkurentu, prancūzų ekspedicioniu korpusu ir de Conti šalininkais krašte. Lietuvoje tokie buvo Sapiegos ir apie juos besitelkusi grupuotė. Augustas II ieškojo ir karinės paramos – su tokiu prašymu kreipėsi į Brandenburgą ir į Rusiją. Kaip minėta, tokį karaliaus prašymą į Rusiją nusivežė J. Bokiejus. Trakų žemės pateisėjo kandidatūrą šiai misijai parinko tuo metu Lietuvoje įtakingiausias Augusto II šalininkas Lietuvos lauko etmonas ir Vilniaus kaštelionas Juozapas Boguslovas Sluška (Józef Bogusław Słuszka). Rengiant J. Bokiejaus pasiuntinybę, Lietuvos kanceliarija nedalyvavo, mat vienintelis tuo metu buvęs gyvas kancleris – pakancleris Karolis Stanislovas Radvila (Karol Stanisław Radziwiłł) – buvo de Conti šalininkas.

Derybos dėl Rusijos karinės paramos suteikimo vyko dviejose vietose: Lenkijoje (Varšuvoje, o vėliau karūnacinio seimo metu – Krokuvoje) su Rusijos rezidentu Afanasijumi Nikitinu bei Olandijoje, kur su Didžiąja pasiuntinybe ir ten pat buvusiu Petru I derėjosi Saksonijos pasiuntinys Christophas Dietrichas Bose. Pastarasis 1697 m. spalio 13 d. ir išgavo Petro I įsaką Rusijos karo vadams – būtent M. G. Romodanovskiui – žygiuoti į Lietuvą padėti Augustui II kovoti su primu, Lietuvos etmonu Kazimieru Jonu

³ Ten pat; В. Д. К о р о л ю к, Избрание Августа II, с. 215; J. W o j t a s i k, *Walka Augusta II z obozem kontystowsko-prymasowkim w pierwszym roku panowania (1697–98)*, Przegląd Historyczny 60, 1969, z. 1, s. 36.

⁴ G. S l i e s o r i ū n a s, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų prorusiškos grupuotės formavimosi pradžia 1697 m., *Lituanistica*, Nr. 1(25), 1996, p. 15–38, ypač p. 31–34.

Sapiega (Kazimierz Jan Sapieha) ir kitais karaliaus priešais bei saugoti karaliaus šalininkų dvarus⁵. Caras išdavė Saksonijos pasiuntiniui šį įsaką atsižvelgdamas į ypatingas sąlygas, susiklosčiusias prancūzų eskadrai įplaukus į Baltijos jūrą, ir tikėdamasis, kad anksčiau rusų keltos būtinos išankstinės sąlygos bus įvykdytos vėliau – tam buvo duoti du mėnesiai. Sąlygos buvo tokios: Augustas II turi atsiųsti savo pasirašytą prašymą suteikti karinę pagalbą, be to, atskirai dėl rusų karinės pagalbos turėjo kreiptis raštu senatoriai. Tokiu būdu Rusija norėjo išvengti kaltinimų, kad ji laužanti 1686 m. Amžinosios taikos sutartį. Tačiau nei Augusto II prašymo, nei tuo labiau senatorių prašymo caras taip ir nesulaukė. Problemą aptarinėjęs rusų istorikas V. D. Koroliukas tai bandė aiškinti nurodydamas saksų ir Augusto II dviveidiškumą. Lenkų istorikas Jacekas Staszewskis, ištyręs derybų Olandijoje saksų šalies pateiktus dokumentus, nustatė, kad Saksonijos pasiuntinys daug kur veikė savo iniciatyva ir viršijo jam skirtų instrukcijų įgaliojimus. Istorikas padarė išvadą, kad Augustas II nenorėjo priimti Rusijos karinės paramos, bet, nenorėdamas gadinti santykių su Maskva, tiesmukiškai neatsisakė taip energingai Petro I siūlytos karinės paramos. J. Staszewskio nuomone, Augustui II neturėjo būti sunku po karūnacijos gauti senatorių pasirašytą prašymą, kad Rusija suteiktų karinę paramą. Tačiau pastaroji interpretacija turi silpną vietą. Augustas II, gavęs iš C. D. Bose caro įsaką (jį saksų pasiuntinys nedelsdamas pasiuntė iš Olandijos į Krokuvą), vis dėlto perdavė jį per J. Bokiejų Rusijos pareigūnams ir pasiuntė į pasienį atitinkamus komisarų, turėjusių koordinuoti intervencinės kariuomenės ir Augusto II šalininkų veiksmus. Jei karalius nebūtų norėjęs rusų karinio įsikišimo, tai ir caro įsako rusų vaivadoms žygiuoti į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę nebūtų persiuntęs. Tad didžiausia kliūtimi įvykdyti rusų keltus išankstinius reikalavimus reikia vadinti ne karaliaus nenorą pasinaudoti Rusijos kariuomene Respublikos vidaus konflikte, bet sunkumus, kurie iškilo organizuojant Respublikos senatorių pasirašytą prašymą. Augusto II šalininkai Lenkijos senatoriai daugiausia buvo priešiški Rusijai, tarp Lietuvos senatorių, remiančių tuo metu Augustą II (ir buvusių Krokovoje), buvo vienas kitas. O norinčių pamatyti Rusijos kariuomenę, žygiuojančią per Didžiąją Kunigaikštystę, matyt, nebuvo. Tam tikrų abejonų galima turėti tik dėl J. B. Sluškos, bet, be abejo, vienas jis jokių būdu nedrįso pasirašyti tokio svarbaus dokumento, galėjusio jį visiškai sukompromituoti. Tai, kad senatoriai nesikreipė su tokiu prašymu, buvo vienas iš intervencinius planus stabdžiusių veiksmų, nes šis reikalavimas buvo žinomas visiems į intervencinius planus įtrauktiems Rusijos pareigūnams – bojarinams Maskvoje, M. G. Romodanovskiui, Rusijos rezidentui A. Nikitinui.

⁵ Aleksejaus Nikitino, Rusijos pasiuntinio Lenkijos–Lietuvos Respublikoje, ataskaitos išrašas (1696–1699), *Архив Внешней Политики Российской Империи*, фонд 79 (Сношения России с Польшей) опись 79/1, 1696–1699, дело 7, л. 50.

Tačiau reikia pabrėžti ir tą aplinkybę, kad pačioje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tarp radikaliausių Sapiegų priešininkų netrūko asmenų, troškusių Rusijos karinės intervencijos ir net ją skatinusių. Tai pirmiausia minėti komisarai, pats J. Bokiejus, matyt, ir Grigorijus Oginskis (Grzegorz (Hrihoryj) Antoni Ogiński). Tačiau jie 1697 m. pabaigoje dar nebuvo senatoriais, tad ir negalėjo pasirašyti jokių reikalingų prašymų. Po kelerių metų, kada dėl Augusto II palankumo antisapieginio judėjimo vadovai palypėjo pareigūnų hierarchijos laipteliais ir įsiliejo į prestižinį senatorių sluoksnį („luomą“), panašūs formalūs keblumai, bendraujant su Rusija, išnyko.

2. Rusijos karinės intervencijos į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę 1697–1698 m. problema

Yra žinoma, kad J. Bokiejus atvyko į Smolenską, iš čia nuskubėjo į Didžiuosius Lukus susitikti su kunigaikščiu M. G. Romodanovskiu, vėliau sugrįžo į Smolenską. Tiek M. G. Romodanovskį, tiek ir Smolensko vaivada Saltykovą Trakų pateisėjas bandė įkalbėti pradėti intervenciją. Reikalavo, kad Rusijos kariuomenė įžengtų į LDK teritoriją ne tik nuo Didžiųjų Lukų pusės, bet ir nuo Smolensko, nes, J. Bokiejaus tvirtinimu, Vitebsko vaivadijoje, į kurią pagal pradinį sumanymą turėjo įžengti M. Romodanovskis, buvo mažai Sapiegų dvarų, o Smolensko kaimynystėje, Oršos pavieta ir Mstislavlio vaivadijoje – daug. Šitaip pradiniai intervencijos planai buvo pakoreguoti todėl, kad L. K. Pociejus tuo metu bandė mobilizuoti Oršos, Mstislavlio ir Vitebsko bajoriją prieš Sapiegas ir norėjo užsitikrinti Rusijos karinių dalinių paramą. Todėl Bresto pakamariis buvo ir pats asmeniškai atvykęs į Smolenską, kur tarėsi su vietiniu vaivada, taip pat pasiuntė atitinkamą laišką M. G. Romodanovskiui⁶.

J. Bokiejus, norėdamas išsklaidyti rusams kylančias abejones, mėgino įtikinti rusų vaivadas, kad jis turįs žodinę karaliaus instrukciją. O toje žodinėje instrukcijoje neva buvo nurodyta, kaip pasakoje, netikėti pirmisiais dviem karaliaus laiškais, pranešančiais apie Augusto II susitaikymą su Sapiegomis, ir sustabdyti rusų kariuomenės žygį į LDK tik tada, kai specialus karaliaus pasiuntinys atveš trečiąjį Augusto II laišką su prašymu atšaukti kariuomenę. Tik trys gauti prašymai turėjo reikšti, kad karalius rašo ne pasiduodamas kieno nors, pavyzdžiui, Sapiegų, spaudimui, o savo valia. Kadangi rusai jau buvo gavę tikrų žinių, jog Sapiegos lapkričio pabaigoje pripažino Augustą II, tai pareikalavo, kad J. Bokiejus raštu patvirtintų, jog tikrai jam buvo duota tokia žodinė instrukcija. J. Bokiejus noriai šį Maskvos reikalavimą išpildė. Tai įvyko pakartotinių derybų Smolenske metu⁷. Tai, kad ir M. Romodanovskis, priešingai, negu teigė istorikai,

⁶ J. Bokiejaus pasiuntinybė į Maskvą 1697–1699 m., *Российский Государственный Архив Древних Актов*, фонд 79 (Сношения с Польшей), опись 1, 1697, дело 12 (toliau – РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1697, д. 12), l. 13–14.

⁷ Ten pat, l. 45–49.

nepasidavė Trakų pateisėjo įtikinėjimams pradėti intervenciją ir neokupavo Vitebsko vaivadijos dalies, rodo tų gruodžio mėnesį Smolenske vykusių pokalbių protokolas. Rusai tada pareiškė, kad *князь Михайло Григорьевич Ромодановский с войски стоит ныне на рубеже без дела*⁸.

Kadangi J. Bokiejus ir toliau atkakliai įtikinėjo pradėti intervenciją į LDK ir turėjo atitinkamą Petro I įsaką M. Romodanovskiui, tai rusų vaivados, bijodami neįvykdyti savo caro valios, gruodžio mėnesį iš tikrųjų įsakė savo karių būriams pajudėti LDK sienų link. Tačiau šiuose nurodymuose įsakmiai pabrėžta, kad rusų daliniai jokių būdu neperžengtų valstybės sienos, o išsidėstytų kaimuose prie pat Lietuvos pasienio nuo Maskvos pusės: *стоять <...> на рубеже в селех в Михновичах <...> в предь до его великого государя указу во всякой готовности, а за литовский рубеж без его великого государя указу не ходитъ*⁹.

Tą galutinį caro įsakymą – įžengti į LDK ar ne – rusų vaivados mėgino gauti per Maskvos rezidentą Lenkijos–Lietuvos Respublikoje, mat Petras I tuo metu buvo Olandijoje. Rezidentas tvirtai patarė atitraukti nuo pasienio kariuomenės būrius, nes Sapiegos jau buvo pripažinę Augustą II. Tai, kad ne tik nuo Smolensko pusės, bet ir nuo Didžiųjų Lukių, kur stovėjo M. G. Romodanovskio korpusas, rusų daliniai nei gruodžio mėnesį, nei vėliau neperžengė Lietuvos sienos, patvirtina M. G. Romodanovskio 1698 m. balandį rašytas laiškas Maskvos pasiuntiniui Respublikoje. Kunigaikštis skundėsi, kad jo kariuomenė per visą žiemą ilgą laiką stovėjo prie Lietuvos sienos be jokio reikalo (darbo): *стоят на литовских рубежах многое время без дела* ir prašė išsiaiškinti, ar karaliui ta kariuomenė tebėra reikalinga¹⁰.

Galimas abejones dėl M. G. Romodanovskio korpuso veiksmų galutinai išsklaido kunigaikščio susirašinėjimas su L. K. Pociėjumi. Pastarasis, kaip minėta, atvyko į Smolenską ir iš ten pasiuntė rusų korpuso vadui prašymą atsiųsti į pagalbą jo telktiems Sapiegų priešininkams dalinių nuo Smolensko pasienio. Atsiliepdamas į šį prašymą, M. G. Romodanovskis iš tiesų pasiuntė iš savo stovyklos dešimt kazokų vėliavų. Tačiau priešingai apie tai rašiusių istorikų teiginiams, šių kazokų pasiuntimas į pagalbą L. K. Pociėjui dar nereiškė, kad rusai įžengė į Lietuvą. Kazokų vėliavos žygiavo Maskvos valstybės teritorija ir prisijungė prie tų rusų karinių dalinių, kurie dalyvavo karinėje demonstracijoje prie Lietuvos sienos netoli Smolensko. Kiek sudėtingiau yra teisingai interpretuoti paties M. G. Romodanovskio veiksmus. Jis pats L. K. Pociėjui rašė (šio laiško kopiją persiuntė į Maskvą, į Karo žinybą), kad patikėjęs J. Bokiejumi ir, pakludamas caro įsakui, įsakęs savo korpusui žygiuoti ten, kur buvo prašoma – Asvejės ir Drujos link. Įkūręs ten karo stovyklą, laukė, kada pas jį atvyks karaliaus skirti komisarai, būtent

⁸ Ten pat, l. 50.

⁹ Ten pat, l. 53.

¹⁰ Ten pat, l. 57.

L. K. Pociėjus su pagalbininkais. Tačiau taip jų ir nesulaukė. Frazė rusų karo vado laiške, kad karo stovykla buvo įkurta prie Asvejės ir Drujos, lyg ir liudytų, kad korpusas įžengė į Lietuvą ir nužygiavo net iki Dauguvos upės. Prie pastarosios esanti Druja yra beveik pusiaukelėje iš Didžiųjų Lukų į Vilnių. Toks rusų kariuomenės maršas neabejotinai turėjo sukelti didelį rezonansą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje, tačiau, kaip žinoma, nesukėlė. Atsakymas į šį klausimą, o kartu ir į klausimą – įžengė M. G. Romodanovskio korpusas į Lietuvą ar ne – yra M. G. Romodanovskio laiško pabaigoje. Čia nurodyta laiško parašymo vieta leidžia lokalizuoti rusų korpuso stovyklos vietą – „prie Lietuvos sienos pakeliui į Asveją“¹¹. Matome, kad korpusas neperžengė valstybės sienos ir savo stovyklą įkūrė pačiame pasienyje, Rusijos pusėje prie kelio, vedančio į Asveją. Tam tikrų papildomų abejonių gali sukelti susirašinėjimas tarp Rusijos karo žinybos (*Razriadnyj Prikaz*) ir Pasiuntinių žinybos (*Posolskij Prikaz*). Čia galime perskaityti, kad M. G. Romodanovskio daliniai įžengė į Lietuvą ir įkūrė savo stovyklą „tuščiose vietose“, t. y. neapgyvendintoje vietoje – dykroje¹². Tačiau reiktų remtis jau minėtu paties M. G. Romodanovskio laišku, rašytu Karo žinybai, o ne to laiško perpasakojimu Karo žinybos pranešime Pasiuntinių žinybai, kur žodelis „prie“ buvo pakeistas „už“ (Lietuvos sienos). Tačiau visiškai atmesti tikimybės, kad kai kurie rusų korpuso daliniai valstybės sieną buvo peržengę ir įsikūrę dykroje jau Lietuvos pusėje, vis dėlto negalima. Juo labiau, kad viename vėlesnių savo pranešimų M. G. Romodanovskis užsimena, jog jo daliniai buvę ir „už“ Lietuvos sienos¹³.

Dabar reiktų atsakyti į klausimą, kodėl Rusija nesiryžo pasiūsti savo kariuomenės į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Turimi duomenys rodo, kad M. G. Romodanovskis sustabdė savo maršą į Lietuvą tik todėl, jog buvo blogai koordinuota jo ir karaliaus skirtų komisarų, turėjusių lydėti rusų dalinius Lietuvos teritorijoje ir nukreipti juos į Augusto II priešų, t. y. Sapiegų ir jų šalininkų, dvarus, veikla, taip pat todėl, jog Lietuvos didysis etmonas K. J. Sapiega per Sebežo, vienos iš vadinamųjų Neuburgų (anksčiau – Biržų šakos Radvilų) valdos gubernatorių Gerasimą Naborovskį (Herasym Naborowski) pasistengė operatyviai užmegzti kontaktus su M. G. Romodanovskiui ir informuoti jį apie savo susitaikymą su Augustu II. Lietuvos etmonas pasistengė parūpinti Sebežo gubernatoriui įrodymų, turėjusių įtikinti rusų vaivadą, – į M. G. Romodanovskio stovyklą 1698 m. sausio 11 d. atvykęs G. Naborovskis pateikė K. J. Sapiegos laiškus gubernatoriui ir karaliaus Augusto II laiškus – K. J. Sapiegai, kuriuose etmonas buvo

¹¹ РГАДА, ф. 79, оп. 1, книга 253, л. 51–52, 56–57v: „Дан в обозе на рубеже к Освии“.

¹² Ten pat, л. 59–59v: „писал ис полку боярин и воевода князь Михайло Григорьевич Ромодановский с товарищи, что по указу великого государя ратными и пешыми людьми вступили они за литовской рубеж и стоят в пустых местех“.

¹³ M. G. Romodanovskio 1698 05 11(21) pranešimas Karo Žinybai, РГАДА, ф. 210, оп. 13, д. 2038, л. 244–246: „по королевскому прошению для вспоможения ему <...> на противных ево стояли на литовских рубежах и за рубежеи в розных местех“.

kviečiamas į Varšuvą¹⁴. Rusų vaivada, norėdamas patikrinti K. J. Sapiegos teiginių teisingumą, pasiuntė vieną iš savo karininkų į Polocką, kad surinktų informaciją. Karininkas atvyko į miestą 1698 m. sausį. Čia jo gautos žinios patvirtino, jog Lietuvos didysis etmonas iš tiesų išvyko į Varšuvą, kad ten galėtų prisiekti ištikimybę Augustui II¹⁵. Tokiu būdu M. G. Romodanovskio gauta žvalgybinė informacija patvirtino, kad jo sprendimas susilaikyti nuo intervencijos į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę buvo pagrįstas. Tam, kad gautų oficialų įsakymą atitraukti Maskvos dalinius nuo Lietuvos pasienio, M. G. Romodanovskiui teko dar du kartus siųsti savo kurjerius pas Maskvos pasiuntinį, rezidavusį Varšuvoje.

Istorikų darbuose netiksliai aiškinama ir rusų dalinių atitraukimo nuo LDK sienų problema. Paprastai istorikai rašo, kad balandį Rusijos rezidentui Respublikoje buvo pasakyta, jog karalius dėkoja už suteiktą paramą ir prašo pasitraukti rusų kariuomenę. Iš tikrųjų viskas klostėsi šiek tiek kitaip. Minėtas dialogas įvyko tarp Rusijos rezidento ir Marienburgo vaivados Jano Przebendowskio dalyvaujant Lenkijos referendoriui Stanisławui Szczukai. Nors jie tuo metu buvo bene artimiausi Augustui II Lenkijos pareigūnai, tačiau ne kiekvieną jų pareikštą mintį derėtų tapatinti su Augusto II nuostata. Tai parodė ir tolesnė įvykių raida: po konsultacijų su karaliumi J. Przebendowskis turėjo pakoreguoti savo ankstesnius pareiškimus ir prašyti Rusijos rezidentą, kad M. Romodanovskio korpusas pasilikėtų prie LDK sienų iki pacifikacinio seimo¹⁶. Tačiau rusams jau buvo įgrišęs stovėjimas pasienio kaimeliuose nepalankiausiu tam metų laiku ir jų karo vadai pradėjo atitraukinėti savo dalinius nuo pasienio į Didžiuosius Lukus bei Smolenską ir dar toliau – į mažiau nualintas Maskvos valstybės sritis.

Tad galime daryti išvadą, kad Rusija atitraukė kariuomenę nuo LDK sienų ne todėl, kad to paprašė Augustas II, bet netgi veikiau priešingai jo pageidavimams. Rusų korpusas prie Lietuvos sienų buvo reikalingas Augustui II kaip priemonė spausti opoziciją, ir karalius nenorėjo prarasti šio jam nieko nekainavusio politinio spaudimo įrankio iki pat savo sosto Lenkijos–Lietuvos Respublikoje galutinio įtvirtinimo. O tai įvyko tik

¹⁴ Ten pat, ф. 79, оп. 1, книга 253, л. 51–57v.

¹⁵ M. G. Romodanovskio pranešimas Karo žinybai iš kariuomenės stovyklos, 1698 02 5 (15), ten pat, ф. 210 (Разрядный Приказ), оп. 13, д. 2038, л. 391. 1698 01 22 (02 1). Kun. M. G. Romodanovskis pasiuntė nuo sienos prie Nevelio į Polocką „с проезжим листом из стряпчих Григорья Еввысева сына Мыкулина для подлинного проводывания королевского величества про комисаров, где они ныне обретаются и о всяких тамошних поведениях...“ 01 24 (02 3) Grigorijus buvo Polocke, kur jį priėmė tuo metu aukščiausias čia buvęs pareigūnas Piaseckis (Piasecki). Pastarasis pranešė, kad iš karaliaus komisarų Polocke tuo metu buvo bajoras Savickis (Sawicki). O iškilnesni bajorai rusų emisarui tvirtino („знатная шляхта сказывала“), kad K. J. Sapiega jau susitaikė su karaliumi ir išvyko į Varšuvą.

¹⁶ РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1698, д. 4, л. 187; ten pat, 1697, д. 12, л. 57. В. Д. К о р о л ю к, Речь Посполитая и подготовка Северной войны, *Ученые записки института славяноведения АН СССР*, т. 4, 1951, с. 195–199.

1699 m. antrajame pacifikaciniame seime. Pirmasis pacifikacinis seimas, sušauktas 1698 m., buvo nutrauktas, todėl normalizacijos (susitaikymo) procesas Lenkijos–Lietuvos Respublikoje užtruko iki antrojo pacifikacinio seimo. Jo metu Augusto II saksoniškoji aplinka, pasinaudodama tuo, jog neseniai iš Maskvos grįžo Saksonijos atstovų delegacija, sąmoningai paskleidė gandus, kad Rusijos kariuomenės daliniai vėl sugrįžo prie LDK sienų¹⁷. Tai gerai parodo, jog Augustui II ir jo valią vykdžiusiems Saksonijos pareigūnams Rusijos intervencijos į LDK baubas buvo pageidautinas, kad galėtų lengviau įveikti opoziciją pacifikaciniame seime.

Dėl tokios karaliaus pozicijos, neturėjusios analogų ankstesnėje Respublikos ir Maskvos santykių istorijoje, susidarė atmosfera, kai antisapieginio judėjimo vadovai bei didesnio vargo galėjo suderinti lojalumą savo karaliui ir promaskvietišką nuostatą. Tokia LDK respublikonų politinė orientacija akivaizdžiai skyrėsi nuo karaliaus šalininkų Lenkijoje nuostatų, o Augustas II ir jo saksoniškoji aplinka netgi naudojosi šiuo LDK respublikonų suartėjimu su Maskva.

Tačiau tiesioginius LDK respublikonų vadovų kontaktus su Maskva 1698 m. ištiko krizė, kuri truko trejus metus. Tai akivaizdžiai parodo J. Bokiejaus pasiuntinybės likimas.

3. Jono Bokiejaus rezidavimas Maskvoje ir pasiuntinybės pabaiga

A. Kamińskiego manymu, pasiuntinybė nebuvo sėkminga, nes Petras I nemėgo Trakų pateisėjo¹⁸. Bet J. Bokiejaus vargai prasidėjo dar iki carui sugrįžus į Rusiją. Problema buvo ta, kad pasiuntinybės išlaikymas Maskvos išdui kainavo penkiasdešimt rublių per savaitę, mat Rusija laikėsi atitinkamų Amžinosios taikos sąlygų. O J. Bokiejus po nesėkmingo bandymo išprovokuoti Rusijos intervenciją absoliučiai nieko daugiau per visą savo rezidencijos Maskvoje laiką, t. y. iki 1699 m. pradžios, neveikė. „Gyvena dabar be jokio darbo“ (*Живет ныне без дела*)¹⁹ – taip Respublikos pasiuntinio tuometinę veiklą apibūdino Pasiuntinių žinybos biurokratai.

Jau V. D. Koroliukas savo darbe aprašė, kaip Rusijos diplomatai, aiškindamiesi tikruosius (realius) Trakų pateisėjo įgaliojimus, padedami lenkiškosios Augusto II aplinkos nustatė, kad iš tikrųjų J. Bokiejų parinko šiai misijai Lietuvos lauko etmonas J. B. Sluška²⁰ – įtakingiausias asmuo antisapieginėje stovykloje pradėjus valdyti naujajam karaliui. J. Bokiejaus kaip pasiuntinio įgaliojimus kvestionavo J. Przebendowskis ir S. A. Szczuka, pareiškę rusams, kad jie neturi nieko bendra su šia pasiuntinybe, ir

¹⁷ В. Д. К о р о л ю к, Избрание Августа II, с. 226.

¹⁸ А. К а м и ń с к и, Republic, p. 272.

¹⁹ Rusijos pasienio vaivadų – Smolensko, Pskovo ir kitų – pranešimai Pasiuntinių žinybai 1698 m., РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1698, д. 1, л. 81.

²⁰ В. Д. К о р о л ю к, Избрание Августа II, с. 216–217.

davę suprasti, kad Maskva visai be reikalo eikvojanti savo pinigus J. Bokiejaus pasiuntinybei išlaikyti: *для чего он Бокей ныне на Москве живет, а того он референдаръ не ведает же, а что ему корм на Москве дают, и то милость великого государя*²¹.

J. Bokiejaus išsiuntimo į Maskvą aplinkybės leidžia vertinti jį kaip vėlesnio LDK respublikonų rezidento Maskvoje Vilniaus kanauninko Kristupo Bialozoro (Krzysztof Białozor) pirmtaką²². Tačiau J. Bokiejaus misiją Maskvoje boikotavo ne tik Augusto II saksoniškoji ir lenkiškoji aplinka, bet ir antisapieginės grupuotės vadovai nebandė toliau naudotis J. Bokiejumi, kad dar labiau sustiprintų savo ryšius su Maskva. Paaiškinti tokią įvykių raidą galima tikriausiai tuo, kad J. B. Sluška, susitaikęs su Sapiegomis 1698 m., nusigrėžė nuo J. Bokiejaus pasiuntinybės ir visos promaskvietiškos politikos, kuri vis labiau įtraukė antisapieginio judėjimo aktyvistus. LDK lauko etmonas ėmė vis artimiau bendradarbiauti su Lenkijos didžiuoju etmonu Stanisławu Jabłonowskiu, kurį Maskva vertino kaip vieną iš pačių nepalankiausių jai Lenkijos didikų. Tuo tarpu naujieji LDK respublikonų vadovai – G. Oginskis, L. K. Pociėjus ir Mykolas Katilas (Michał Kocielł) – neperėmė kontaktų su J. Bokiejumi į savo rankas. Šią išvadą patvirtina turimi duomenys apie J. Bokiejaus siųstą korespondenciją iš Maskvos. Respublikos ekstraordinarinio rezidento susirašinėjimą kontroliavo tai daryti paskirti rusų pareigūnai. Šios rusų XVII a. pabaigos „kontržvalgybos“ tarnautojo dėka turime J. Bokiejaus perimtos korespondencijos registrą. Iš jo matome, kad Respublikos rezidentas Maskvoje nepalaikė jokio ryšio su karaliumi, nerašė jam Lietuvos kancleris ar kanceliarijos pareigūnai, nerašė Augustui II artimi Lenkijos didikai bei Saksonijos pareigūnai, kurie dalyvavo formuojant Augusto II užsienio politiką. Nerašė ir Lietuvos antisapieginio judėjimo vadovai. Vienintelis susirašinėjęs su J. Bokiejumi senatorius buvo Lietuvos lauko etmonas ir Vilniaus kaštelionas J. B. Sluška, kuris, kaip žinia, ir parinko J. Bokiejaus kandidatūrą, kai reikėjo spręsti, ką siųsti su misija į Maskvą. Tačiau ir susirašinėjimas su Lietuvos lauko etmonu rodo, kad J. Bokiejui nebuvo pavedama atlikti kokių nors su diplomatine veikla bei atstovavimu valstybei susijusių darbų. Labiausiai J. Bokiejų jaudino jo giminaičio sušaudymas Lietuvoje (Lietuvos didysis etmonas K. J. Sapiega suorganizavo karo lauko teismą, kuris pasmerkė myriop antisapieginio judėjimo kovinėse akcijose prieš Sapiegas dalyvavusį rezidento brolių.) J. Bokiejus iš Maskvos prašė J. B. Sluškos užtarimo ir teisingumo arba keršto – nubausti brolio žudikus, jei į Lietuvos vidaus kovas žvelgtume kitu aspektu. Kiti J. Bokiejaus korespondentai buvo jo pažįstami bajorai ar žemesni pavieto lygio pareigūnai, pranešinėję, kaip sugebėdami, kas dedasi Lietuvoje²³.

²¹ РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1698, д. 1, л. 81.

²² В. Д. К о р о л ю к, Избрание Августа II, с. 217–218.

²³ Jono Bokiejaus perimtos korespondencijos registras 1698 m., РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1697, д. 12, л. 345–346.

Rusijos pareigūnai negalėjo atsikratyti daug kainavusio rusams J. Bokiejaus, kol į Maskvą iš Vakarų Europos nesugrįžo Petras I, mat rezidentui buvo dar 1698 m. sausio mėnesį pažadėta, kad jis gaus audienciją pas carą, kai tik šis grįš. Vadinasi, J. Bokiejus visiškai teisėtai „laukė audiencijos pas carą“. Petru I grįžus, oficiali audiencija nebuvo suteikta, bet buvo suorganizuotas neformalus susitikimas Franco Leforto namuose. Caras laukė, ką svarbaus jam turi pasakyti Respublikos extraordinarinis rezidentas, bet šis nieko svarbaus pasakyti neturėjo, o pranešti apie Augusto II karūnavimą – kaip tik toks buvo viešas J. Bokiejaus misijos į Maskvą tikslas, – praėjus daugiau nei metams po įvykio ir dar carui, kuris tik ką Ravoje asmeniškai susitiko su Augustu II, buvo beprasmiška. Iš karto po šio priėmimo caras nurodė siųsti J. Bokiejų namo.

Buvo ir dar viena aplinkybė, komplikavusi J. Bokiejaus gyvenimą Maskvoje. Maskvos gyventojai jautė jam neapykantą, kadangi kaltino jį dėl Maskvos šaulius ištikusios katastrofos. Būtent dėl J. Bokiejaus aktyvių pastangų Maskvos ir kitų miestų šauliai 1697–1698 m. žiemą praleido ne namuose, o pasienio su Lietuva kaimeliuose ir dykrose, kur pavasariop pradėjo badauti ir kęsti kitus nepriteklius. Šaulių nepasitenkinimas galiausiai išsiliejo į garsųjį 1698 m. šaulių maištą, kuris buvo žiauriai numalšintas. Skubiai grįžęs į Maskvą, caras organizavo prieš šaulius masinį terorą. Nors žmonės ir buvo įbauginti, tačiau rasdavo progų išlieti savo neapykantą Respublikos rezidentui. Dėl to J. Bokiejus skundėsi savo laiškuose, rašytuose į Lietuvą. Rezidentui teko patirti ir nelabai slėptą žeminimą, kurį aprašė ir tuo metu gana gausiai Maskvoje rezidavę užsieniečiai (vokiečiai)²⁴.

Galėtume apibendrinti, kad J. Bokiejaus pasiuntinybė Maskvoje pasibaigė susikompromitavimu. Tą bylojo ir palydų forma: J. Bokiejų, įvažiuojantį į Maskvą, lydėjo šimtas raitų Maskvos šaulių bei keturiasdešimt žirgininkų ir dar šimtas raitų šaulių pasitiko jį prie Maskvos vartų, o išvykti atgal į Lietuvą Trakų pateisėjui teko penkių rusų kareivių draugijoje.

J. Bokiejaus pasiuntinybė į Maskvą gerai iliustruoja ten galiojusius elgesio su užsienio valstybių diplomatais papročius. Kiekvienas rezidento žingsnis buvo stebimas. Tai darė specialiai paskirti rusų pareigūnai pristavai. Oficialiai jie turėjo spręsti visas su diplomatų buitimi susijusias problemas, be to, informuodavo Maskvos vyriausybę apie kiekvieną diplomato veiksmą, susitikimus ir pokalbių partnerius²⁵. Kai J. Bokiejus turėjo grįžti į Lietuvą, vienas iš pristavų lydėjo jį iki Smolensko, o antrasis – nuo Smolensko iki Lietuvos sienos. Abu savo ataskaitose vyresnybei raportavo, kad J. Bo-

²⁴ Ioahan G. K o r b, *Diarium itineris in Moscoviam*, Vienna, 1701, p. 83–91, 101.

²⁵ Jono Bokiejaus pasiuntinybė į Maskvą 1697–1699 m., *РГАДА*, ф. 79, оп. 1, 1697, д. 12, л. 135–136: „что едучи с Москвы посланник с теми дорожными приставы до рубежа о чем будет говорить или прикажет, о том к тебе, великому государю, велено писать“.

kiejus kelionės metu apie jokių svarbius dalykus nekalbėjo²⁶. Toks Trakų pateisėjo santūrumas bylojo ne tik apie Maskvoje sukauptą patyrimą, bet ir apie liūdesį dėl paskutinės jo užduoties žlugimo. Rezidentą lydėję Semionovo pulko kareiviai Viazmoje viename iš J. Bokiejaus gurguolės dengtų vežimų rado pasislėpusį Maskvos pavaldinį kalmuką²⁷. Šiuos mongolų tautos vienos iš šakų atstovus, atsikėlusius XVII a. į Maskvos valstybės pietines sritis – Astrachanės apylinkes, Rusija naudojo kaip nereguliarią lengvąją kavaleriją. Galima būtų įtarti, kad būtent dėl rusų kareivių budrumo buvo sugautas potencialus perbėgėlis. Tačiau iš tikrųjų viskas buvo sudėtingiau. Kaip jau buvo minėta, Maskvos pareigūnai nuodugnai tikrindavo J. Bokiejaus korespondenciją, t. y. visus jo ir jam siųstus laiškus, kurie tik patekdavo į Rusijos pašto tarnybą. Tokiu būdu į Maskvos pareigūnų rankas pateko ir Lietuvos lauko etmono J. B. Sluškos dar 1698 m. rugpjūtį rašytas J. Bokiejui laiškas. Jame etmonas dėkojo rezidentui už pažadą atsiųsti jam į Lietuvą kalmuką²⁸. Galima būtų sakyti, kad kalmukas buvo dovana Lietuvos lauko etmonui, o rusai kantriai laukė penkis mėnesius, kad sugautų Lenkijos ir Lietuvos Respublikos extraordinarinį rezidentą „nusikaltimo vietoje“. Tačiau ne viskas rusams sekėsi taip gerai – dalis J. B. Sluškos laiško J. Bokiejui buvo užšifruota ir šių fragmentų Maskvos pareigūnams taip ir nepavyko iššifruoti²⁹.

Tokiu būdu J. Bokiejaus pasiuntinybė baigėsi nesėkme. Tačiau vadinti jos nereikšminga negalima. Ši misija sukūrė pavojingą precedentą Lenkijos–Lietuvos Respublikos santykiuose su Rusija. Pirmą kartą iš Respublikos į Maskvą atvykęs diplomatas pats prašė Maskvos įsikišti į Respublikos vidaus reikalus ir net pasiūsti Maskvos kariuomenę į Lietuvą.

***

J. Bokiejaus pasiuntinybė nepateisino jį pasiuntusių į Maskvą vilčių. Vis stiprėjusio antisapieginio judėjimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje lyderiai negavo Maskvos karinės paramos prieš Sapiegas ir Lietuvos vidaus konfliktų karinis išsprendimas užtruko dar keletą metų. Maskvai Sapiegos buvo priešai ne patys savaime, bet tol, kol rėmė

²⁶ Ten pat: „полской де посланник Ян Бокий едучи дорогою от Москвы до Смоленска ни о каких делех и ни о чем ему Богдану [Bogdanui Aleksejevičiui Kulnevui, stalininkui ir Smolensko gyventojui, pristavui. – G. S.] не говаривал“. Ten pat: „посланника Яна Бокия он Кирил [Kirilas Moliavinas, pristavas. – G. S.] проводил до литовского рубежа, а едучи он посланник дорогою ни о каких делех и ни о чем ему Кирилу не говаривал“.

²⁷ Ten pat, l. 132: „беглово калмученка, который был вынят в Вязме в обозе того полского посланника ис крытой телеги“.

²⁸ J. B. Sluškos laiško J. Bokiejui iš Varšuvos 1698 08 13 vertimas į rusų kalbą, ten pat, 1698, d. 5, l. 345: „И потом благодарил за обещание пересылки калмыка“.

²⁹ Ten pat: „А потом писано цыфирью строк осм, а что писано знать непочему, у всякой цыфири ключь свой бывает“.

Prancūzijos kandidatą į Respublikos sostą. Sapiegomis susitaikius su Augustu II, dingo ir pagrindinis motyvas, vertęs Rusiją rengtis karinei intervencijai. Kadangi J. Bokiejus ir už jo nugaros stovėję radikalieji Lietuvos respublikonai stengėsi išprovokuoti Rusijos intervenciją net ir po to, kai Sapiegos pripažino Augustą II, o J. Bokiejus griebėsi priemonių, kurias Maskvos vyriausybė įvertino kaip melą, tai Lietuvos respublikonų judėjimas kuriam laikui Maskvos akyse buvo sukompromituotas. Tuo metu skyrėsi ir šio judėjimo bei Maskvos interesai.

LDK respublikonų veiksmai trukdė Šventajai lygai, kurioje buvo ir Respublika, ir Rusija, rezultatyviai tęsti karą su Turkija. Vėliau sudarė kliūtis siųsti paramą saksų kariuomenei, pradėjusiai kovos veiksmus prieš švedus prie Rygos. Visa tai neatitiko svarbiausių Rusijos interesų. Maskva norėjo aktyviai tęsti kovą su Turkija, vėliau – su Švedija. Tačiau per visą tą laikotarpį, kai Lietuvos respublikonų ir Rusijos bendradarbiavimas buvo atslūgęs, Rusijos diplomatai kruopščiai registravo ir savo pranešimuose į Maskvą pabrėždavo visas promaskvietiškas LDK respublikonų deklaracijas, taip pat ir periodiškai pasikartojančius antisapieginio judėjimo atstovų pareiškimus, kad jie mėliau pasiduosią caro protekcijai, nei sutiksia toliau „kentėti Sapiegų jungą“. Taip buvo nutikę 1697 m. LDK respublikonų vadovų pokalbio su Rusijos rezidentu metu ir pasikartoję tik ką išrinktojo Frydricho Augusto šalininkų poelekcinėje sesijoje; 1698 m. taip pareiškė LDK kariuomenės dalies, kuriai vadovavo G. Oginskis, pasiuntiniai Varšuvoje ir vėl buvo pakartota Mykolo Oginskio, LDK rūmų išdininko, viešojo kalboje³⁰. Vėliau, 1702 m., tokios pačios mintys nuskambėjo respublikonų oficialaus vadovo kunigaikščio Mykolo Servacijaus Višnioveckio (Michał Serwacy Wiśniowiecki) pareiškimu³¹. Šios žinios pamažu stiprino Maskvos vyriausybės įsitikinimą, kad antisapieginė grupuotė Lietuvoje galės ateityje padėti įgyvendinti Rusijos tikslus. Todėl J. Bokiejaus misiją galime vertinti kaip precedentą, padėjusį vėliau, sutapus Maskvos ir antisapieginio judėjimo interesams, užmegzti pastovius kvazidiplomatinius ryšius, kai 1702 m. pradžioje į Maskvą buvo pasiųstas naujas respublikonų rezidentas Vilniaus kanauninkas K. Bialozoras.

J. Bokiejaus misijos Maskvoje metu buvo sukurtas dar vienas precedentas – Augustas II svarbiausius diplomatinius pavedimus patikėdavo tik Saksonijos diplomatomams. Visą Respubliką ir ypač Lietuvą lietę santykių su Maskva reikalai buvo sprendžiami derybų Hagoje metu, kur derėjosi Saksonijos pasiuntinys C. D. Bose, o 1698 m. Maskvoje realius karaliaus įgaliojimus turėjo įkandin Petro I atvykęs Saksonijos generolas Georgas Karlowitzas. J. Bokiejus – vienintelis tuo metu Maskvoje rezidavęs Respublikos atstovas – jokių karaliaus ar Respublikos kanceliarijų pavedimų negavo. Išryškėjo

³⁰ РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1698, д. 1, л. 22–23.

³¹ РГАДА, ф. 79, оп. 1, 1702, д. 7, л. 100; В. Д. Корольков, Вступление Речи Посполитой в Северную войну, *Ученые записки института славяноведения АН СССР*, т. 10, 1954, с. 242.

visos Saksonijos dinastijos – Vetinų valdymo Respublikoje laikotarpio – diplomatijai būdingas bruožas: Saksonijos diplomatija perėmė visas svarbiausias diplomatinės funkcijas ir išstūmė Lenkijos ir Lietuvos diplomatinę tarnybą net iš tokios tradicinės Lietuvos sritys kaip Lenkijos–Lietuvos Respublikos santykiai su Rusija.

Lietuvos „respublikoniškoji“ diplomatija, kurios pradžia galime vadinti J. Bokiejaus misija, naujoje situacijoje vaidino pagalbinį vaidmenį ir veikė Saksonijos diplomatijos šešėlyje.

THE LEGATION OF JAN BOKIEJ TO MOSCOW IN 1697–1699 AND THE PROBLEM OF RUSSIAN MILITARY INTERVENTION IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN 1697–1698

Summary

GINTAUTAS SLIESORIŪNAS

This article attempts to answer the question of whether Russian intervention in the autumn of 1697 really had happened. Those historians, who have previously written about the actions of the corps of Michail G. Romodanovski, for ex. Vladimir D. Koroluk, Janusz Wojtasik, and recently Andrzej Kaminski in his monograph, have unambiguously stated that yes, Russian army really entered the Grand Duchy of Lithuania. An attempt is also made to discuss how significant the legation of Jan Bokiej was in an epoch, when qualitatively different Russian relations with the Polish-Lithuanian Commonwealth were formed as well as specifically with the political factions of the Grand Duchy of Lithuania and when the foundation was laid for the dependency on Russian that developed later. The article uses archive documents collected in the Russian State Archive of Early Acts and the Archive of Foreign Policy of the Russian Empire. The circumstances of the legation of Jan Bokiej to Moscow, the problem of Russian military intervention in Lithuania in 1697–1698 and the further progress of the legation of Jan Bokiej until its expulsion back to the Polish-Lithuanian Commonwealth are discussed as well as the results of the legation. The conclusion is drawn that the newly elected king of the Polish-Lithuanian Commonwealth, August II (Elector Friedrich August I of Saxony) in the autumn of 1697 really intended to use Moscow's army in order to break the opposition in Lithuania, which was dominated primarily by the noble Sapiega family and the faction of their followers. The king failed to fulfil Russia's formal requirements, which she had attached to her offer to provide August II with military assistance, since the king was unable to organise an official request from the Commonwealth's Senate to Russia. The radical leaders of the anti-Sapiega faction in Lithuania also approved of Russian intervention in Lithuania and promoted it. Although the Russian military units massed on the Lithuanian border at a time of interregnum (1696–1697) in the Commonwealth, were prepared to intervene and in December 1697 came even closer to the border, no major Russian military unit crossed the state border. Undoubtedly Russian military didn't occupy any place of residence, town or village. Nevertheless there are indications that some Russian military units could arrange their camps in the unsettled areas inside the Grand Duchy of Lithuania near the

border with Russia. The intervention was stopped because the Sapiega family recognised August II and made an effort to quickly inform the Russian military command about this. J. Bokiej continued even under these circumstances to strive to convince the Russians to intervene. The rest of the mission of J. Bokiej in Moscow (he remained there until the beginning of 1699) was unsuccessful and ended with his being discredited. The leadership of the Commonwealth did not entrust him with any diplomatic assignments and the king, the chancelleries of Lithuania and Poland, and senators (with the exception of Field Hetman Józef B. Sluszką) did not maintain any contact with him. Muscovites accused him of forcing Russian military regiments, through his unreasonable demands, to be stationed the entire winter on the Lithuanian border, which laid heavily on them and ended with the revolt of the infantry (*strel'cy*) and subsequent massive repressions. Beginning in 1698, the chief task of maintaining the Commonwealth's relations with Russia was assumed by Saxony's diplomacy. But the mission of J. Bokiej created the precedent of direct contacts between the representatives of Lithuania's anti-Sapiega movement and Moscow, which was amplified at the beginning of the eighteenth century. But these contacts were a compliment to the diplomatic interaction between Russia and Saxony.

Gauta 2004 m. gruodžio mėn.

Gintautas S l i e s o r i ū n a s (g. 1964). Humanitarinių mokslų daktaras. Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės skyriaus darbuotojas. Tyrinėjimų kryptis – XVII–XVIII a. LDK visuomeninė-politinė istorija.

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.